
RISKS OF THE MILITARY INTERVENTIONISM AND THE IMPACT ON GLOBAL SECURITY

Hatidza Berisa

Škola nacionalne odbrane, Univezitet odbrne u Beogradu, Republika Srbija
berisa.hatidza@gmail.com

Milenko Dzeletovic

Fakultet bezbednosti, Univezitet u Beogradu, Republika Srbija

Igor Barišić

Škola nacionalne odbrane, Univezitet odbrane u Beogradu, Republika Srbija

Abstract: Over the last twenty years, the modern world has undergone through major and fundamental changes, which has led to the reorganization of international relations and, therefore, of the global security. Until then, the existing, cold-war security system was established as an attempt to prevent the armed conflict as the most severe and at the time of the only radical form of endangering the survival of humanity.

Military interventionism, risks and consequences unambiguously indicate that in the post-Cold War period there is a danger of global security and international relations. The political-military, economic and sociological aspect of the risks and consequences are the most significant areas of intervention of military interventionism towards the countries in which it is intervened, but also on the state of security in general, and even global security.

Keywords: security, military intervention, consequences, risks, global security

RIZICI VOJNOG INTERVENCIONIZMA I POSLEDICE PO GLOBALNU BEZBEDNOST

Hatidza Berisa

Škola nacionalne odbrane, Univezitet odbrne u Beogradu, Republika Srbija
berisa.hatidza@gmail.com

Milenko Dzeletovic

Fakultet bezbednosti, Univezitet u Beogradu, Republika Srbija

Igor Barišić

Škola nacionalne odbrane, Univezitet odbrne u Beogradu, Republika Srbija

Sažetak: Savremeni svet je u poslednjih dvadeset godina prošao kroz krupne i suštinske promene, što je dovelo do reorganizacije međunarodnih odnosa, a time i globalne bezbednosti. Do tada postojeći, hladnoratovski sistem bezbednosti, uspostavljen je kao pokušaj prevencije od oružanog sukoba kao najtežeg i u to vreme jedinog radikalnog oblika ugrožavanja opstanka čovečanstva.

Vojni intervencionizam, rizici i posledice, nedvosmisleno ukazuju da u periodu posle Hladnog rata predstavlja opasnost po stanje globalne bezbednosti i međunarodnih odnosa. Političko-vojni, ekonomski i sociološki aspekt rizika i posledica su najznačajnije oblasti delovanja vojnog intervencionizma prema zemljama u kojima je intervenisano, ali i na stanje bezbednosti uopšte, pa i globalne bezbednosti.

Ključne reči: bezbednost, vojni intervencionizam, posledice, rizici, globalna bezbednost

UVOD

Istorijski posmatrano, intervencionizam se u društvenim odnosima na međunarodnoj sceni javlja posle Vestfalskog sporazuma 1648. godine, kojim je promovisana suverena država. Vestfalskim sporazumom uređeni su međunarodni odnosi između država po principu poštovanja suvereniteta i nemešanja u unutrašnje poslove druge države. Sa jedne strane je ovaj sporazum predstavljao svojevrstan vid obezbeđenja globalne bezbednosti Evrope toga vremena, a sa druge strane je predstavljao budući kodeks ponašanja država kao subjekata međunarodnih odnosa do današnjih dana. U širem smislu, intervencionizam predstavlja bilo koji organizovani pokušaj jedne države ili saveza da nametne političko, ekonomsko ili neko drugo usmerenje drugoj državi. Vojni intervencionizam podrazumeva upotrebu oružane sile kao instrumenta nametanja volje jedne države ili saveza drugoj državi.

Osnovni princip na kojem je počivao taj sistem je princip ravnoteže snaga, odnosno ravnoteže straha, pri čemu su obe međusobno suprotstavljene strane u zamišljenom i mogućem velikom ratu bile u stanju da višestruko unište i protivnika i celi svet. Na činjenici da u tom ratu ne bi bilo pobednika, već samo poraženih,

vrlo je efikasno funkcionisao princip odvrćanja kao temeljni princip na kojem se posle Drugog svetskog rata zasnivala strategija izbegavanja velikog rata i očuvanja svetskog mira.

Može se reći da je u posthladnoratovskom periodu „rizik sukoba između velikih sila značajno smanjen, a time su istovremeno deblokirana ogromna sredstva za nove forme posrednog agresivnog i opresivnog (ugnjetačkog) delovanja, posebno protiv malih i nedovoljno razvijenih država. Istovremeno, međunarodna zajednica ne uspeva da uspostavi pouzdane mehanizme sprečavanja sukoba između i unutar država, tako da su međunarodni odnosi opterećeni trendom izbijanja lokalnih i građanskih ratova“.²⁵² Međunarodno bezbednosno okruženje u posthladnoratovskom periodu obeležili su rastuća globalizacija, kriza međunarodnih institucija, prvenstveno UN, dominacija Zapada na čelu sa SAD i pojava novih bezbednosnih rizika.

Globalizacija, shvaćena u smislu brzog razvoja, predstavlja savremenu realnost međunarodnih odnosa, koja ubrzano menja i međunarodno bezbednosno okruženje. Taj proces, doveo je do promena u brojnim oblastima kao što su: ekonomija, međunarodni odnosi, međunarodno pravo, tehnologija, informatika i komunikacije, finansijske usluge i sl. Globalizacija je produbila razlike između razvijenih i nerazvijenih, bogatih i siromašnih i na taj način nije svet učinila mnogo boljim mestom za život. Međunarodne institucije, na čelu sa UN na svetskom nivou i OEBS-om na evroatlanskom nivou, nisu u potpunosti mogle adekvatno da odgovore na nastanak novih rizika i opasnosti po svetsku bezbednost sa jedne strane, a sa druge, na arogantan nastup SAD u međunarodnim odnosima kao jedine preostale supersile.

U posthladnoratovskom periodu pojavili su se novi bezbednosni rizici, koji su proizvodili krize koje su bile povod velikim silama, međunarodnim organizacijama i vojnim savezima da posegnu za vojnim intervencionizmom, koji je postao intenzivniji nego u vreme bipolarne podele sveta. Bezbednosni rizici koji su pokretali vojni intervencionizam u poshladnoratovskom periodu su: terorizam, proizvodnja i proliferacija oružja za masovno uništavanje, etnički, verski i drugi sukobi, separatistički pokreti, lokalni i građanski ratovi, neuspele države, diktatorski režimi, humanitarne katastrofe i kršenje ljudskih prava i sloboda. Navedeni rizici predstavljaju opasnost po stanje međunarodne i globalne bezbednosti, ali je deo navedenih rizika poslužio i kao povod za preduzimanje vojne intervencije radi ostvarivanja interesa nosioca intervencije.

Postavlja se pitanje u kojoj je meri vojni intervencionizam uspeo da odgovori na navedene bezbednosne rizike i da svet učini boljim i sigurnijim mestom, jer je i sam vojni intervencionizam bio svojevrsni rizik. Ono što se sa sigurnošću može sagledati su posledice vojnog intervencionizma u zemljama i regionima u kojima su se intervencije desile i šire po čitavu međunarodnu zajednicu. Posledice vojnog intervencionizma su: instrumentalizacija i marginalizacija međunarodnih organizacija, militarizacija međunarodnih odnosa, narušavanje međunarodnog pravnog poretka, dezintegracioni procesi, jačanje separatističkih pokreta, stvaranje novih država i nacija, eskalacija verskih i etničkih sukoba, etnička homogenizacija, prelivanje nestabilnog stanja, civilne žrtve, pojava izbeglica i interno raseljenih lica, upotreba zabranjenih oružja, razaranje ekonomije i privredne infrastrukture, energetska nestabilnost, pad proizvodnje, siromaštvo, društvena patologizacija društva kroz korupciju, kriminal, nasilje, ekstremizam i druge posledice.

Vojni intervencionizam je proizvodio posledice u svim sferama društvenog života, prvenstveno sa političko-vojnog, ekonomskog i sociološkog aspekta, koji se međusobno preplicu i odražavaju, ne samo na zemlje i regione u kojima je intervenisano, već daleko šire po međunarodnu zajednicu i globalnu bezbednost.

Prema prof. Draganu Simiću, malo njih je zaista shvatilo da u pogledu bezbednosti i mira u današnjem sve globalizovanijem svetu nema „odvojenih“ pitanja i događaja, samo lokalnih ili samo regionalnih kriza, već da je reč o „spojenim sudovima“ i da je „sve sa svim u vezi“.²⁵³ Vojni intervencionizam, kao svojevrsna i specifična primena sile u međunarodnim odnosima, neminovno je vodio u sukobljavanje, a „sukobljavanje, samo po sebi, inicira eskalaciju protivrečnosti i primenu oružane sile koja kroz istoriju, dugoročno posmatrano, nije u potpunosti rešila nijedan bezbednosni problem“.²⁵⁴ Tako i u posthladnoratovskom periodu vojne intervencije nisu uspele da u potpunosti reše bezbednosne probleme zbog kojih su pokrenute i predstavljale su svojevrsni rizik, a sa druge strane, proizvodile su čitav niz posledica, koje su uticale na stanje regionalne, međunarodne i globalne bezbednosti.

1. POLITIČKO-VOJNI ASPEKT VOJNOG INTERVENCIONIZMA

Politika kao proizvod ekonomske i vojne moći uvek je imala nesporn, ključan uticaj na međunarodne odnose. Ekonomska moć je suštinska moć jednog društva i iz nje proizilaze sve ostale moći, a posebno vojna moć. Poslednju deceniju prošlog veka, kao i prvu deceniju ovog veka, obeležila je dominacija SAD prvenstveno u vojnom i tehnološkom smislu. Iako su se na globalnom planu početkom ovog veka pojavili novi moćni igrači u

²⁵² Anne Schneider and Helen Ingram: Social Construction of Target Populations: Implications for Politics and Police. *American Political Science Review*, V. 87, No. 2/1993, 334 u: M. Kovač, D. Stojković, *Strategijsko planiranje odbrane*, 89.

²⁵³ Simić, Dragan (2002): *Nauka o bezbednosti: savremeni pristup bezbednosti*, Beograd, Službeni list SRJ i Fakultet političkih nauka, fn.12.

²⁵⁴ Kovač, Mitar i Stojković, Dejan (2000): *Strategijsko planiranje odbrane*. Beograd, 2000.,fn. 65.

ekonomskom pogledu (Japan, EU, Brazil, Indija, Kina, Rusija), oni ipak u vojno-tehnološkom smislu, za sada, još uvek nisu dorasli SAD. Sjedinjene Američke Države kao vodeća sila Zapada u posthladnoratovskom periodu zajedno sa svojim saveznicima nisu prezale od upotrebe vojne sile kroz vojni intervencionizam, promovišući se u svetskog čuvara globalne bezbednosti.

Marginalizacijom i instrumentalizacijom međunarodnih institucija, prvestveno UN od strane velikih sila, najčešće SAD i njenih saveznika, stvarani su uslovi za primenu sile kroz vojni intervencionizam. Na taj način slabljen je uticaj Saveta bezbednosti i ostalih organa UN, koje su deklarativno najodgovorniji za stanje globalne bezbednosti. „Instrumentalizacija i marginalizacija moći međunarodnih organizacija zaduženih za očuvanje mira, pre svega OUN i OEBS-a, otežava uspostavljanje opšteprihvatljivog bezbednosnog poretka. Slabljenje moći tih međunarodnih organizacija ima za posledicu nastojanje da NATO preraste u instrument kolektivne bezbednosti i uvođenje prakse institucionalizacije samomandataranja operacija tog saveza. Na taj način NATO prerasta u najviše operativno telo u sferi bezbednosti, a dominantan uticaj SAD u NATO ukazuje na opasnosti takvih stremljenja“.²⁵⁵

Osnovni mehanizam za instrumentalizaciju UN je uskraćivanje finansijske pomoći i neredovno finansiranje od strane SAD i najrazvijenijih zemalja Zapada, koje i participiraju sa najvećim udelom finansijskih sredstava. Na taj način se onemogućava OUN da deluje kao autonomni akter u rešavanju problema bezbednosti, već se vrši pritisak da ta organizacija legalizuje i promoviše pozicije vodećih sila. Takođe, prisutna je praksa da NATO i SAD nude svoje usluge UN, pri čemu se nevojni instrumenti tretiraju nedelotvornim, a promovišu se i favorizuju vojni kapaciteti.

Organizacija ujedinjenih nacija nije bila u stanju da spreči vojne intervencije, koje su SAD, NATO i na kraju i Rusija unilateralno preuzele u posthladnoratovskom periodu. Na taj način, u svim slučajevima, nisu bile ugrožene samo SRJ, Irak i Gruzija, već je doveden u pitanje međunarodni bezbednosni poredak, obesmišljavajući uopšte postojanje Saveta bezbednosti i ostalih organa UN koji bi trebalo da odlučuju o pitanjima rata i mira. U svim ovim vojnim intervencijama, ne samo da je sporan legalitet, nego i legitimitet njihovog preduzimanja.

Pored marginalizacije i instrumentalizacije međunarodnih institucija, ovakva arogantna politika SAD neminovno je imala za posledicu rastuću militarizaciju međunarodnih odnosa. „Nakon izvesnog zastoja u procesu jačanja vojnotehničkih potencijala širom sveta, u poslednjoj deceniji 20. veka ponovo je intenziviran proces naoružavanja, a militarizam, kao svojevrtni društveni fenomen, postaje immanentan odraz politike najmoćnijih država, pre svega Sjedinjenih Američkih Država“.²⁵⁶

Od 1989. godine pa do kraja 20. veka SAD su učestvovala u trinaest vojnih intervencija od Paname (1989) do SRJ (1999), učinivši međunarodne odnose krajnje militarizovanim. Od 2000. godine do danas desile su se još četiri vojne intervencije od kojih je jednu preduzela Rusija protiv Gruzije (2008), a u svim ostalim učestvovala su SAD sa svojim saveznicima. Posledica rastućeg militarizma pokrenula je novu trku za naoružavanjem i nastojanje pojedinih država da se po svaku cenu domognu nuklearnog oružja i oružja za masovno uništavanje, videći upravo u tom oružju argument odvratanja velikih sila od agresije. „Ministar odbrane Indije poručio je svetu: ne ulazite u raspravu sa SAD dok nemate u džepu nuklearnu bombu“.²⁵⁷ Kraj 20. i početak 21. veka karakterisala je nova trka u širenju nuklearnog oružja i oružja za masovno uništavanje, što predstavlja jednu od najopasnijih pretnji globalnoj bezbednosti. Sporazum o zabrani nuklearnog oružja iz 1968. godine formalno je deklarirao pet nuklearnih sila²⁵⁸. Prema mišljenju Džozefa Naja, već postoji oko 40 zemalja koje poseduju potencijal za proizvodnju oružja za masovno uništavanje.²⁵⁹

Trend tehnološkog razvoja i usavršavanja naoružavanja nastavljen je i u 21. veku, iako se očekivalo da će sa krajem Hladnog rata nastupiti smirivanje i prestati trka u naoružavanju. Deo zemalja (Iran, Sirija, Severna Koreja...), nastoji da ovlada nuklearnom tehnologijom i razvije rakete velikog dometa smatrajući to faktorom odvratanja velikih sila od mogućeg političkog i vojnog mešanja. Sa druge strane, i neki nedržavni elementi nastojali su da se nedozvoljenim sredstvima domognu oružja za masovno uništavanje, što naprosto predstavlja posebnu opasnost po stanje globalne bezbednosti. Stiče se utisak da je uloga razvoja vojne sile imala stalnu tendenciju rasta. Ovakav trend militarizacije međunarodnih odnosa pospešio je trgovinu i proliferaciju oružja za masovno uništavanje što nesumnjivo predstavlja najveću moguću pretnju bezbednosti.

U dokumentu Nacionalna bezbednosna strategija SAD iz septembra 2002. se kaže: „Najveća opasnost sa kojom se naša nacija suočava leži u spajanju radikalizma i tehnologije. Naš neprijatelj je otvoreno izjavio da

²⁵⁵ Stojanović, Stanislav(2009): *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta*. Beograd: Direkcija za izdavačku i bibliotečko-informacionu delatnost, 190.

²⁵⁶ Stojanović, Stanislav, 173.

²⁵⁷ Avramov, Smilja (2008): *Trilateralna komisija, Svetska vlada ili svetska tiranija?* Beograd: Akademija za diplomatiju i bezbednost, 111.

²⁵⁸ Nuklearne sile prema sporazumu iz 1968.godine su: SAD, Francuska, Sovjetski Savez, Velika Britanija i Kina.

²⁵⁹ Naj, Džozef (2006): *Kako razumeti međunarodne odnose*, Beograd, 327.

on traga za oružjem za masovno uništavanje, a sve ukazuje na to da oni odlučno teže ostvarivanju toga cilja. Amerika neće dopustiti da oni uspeju u svojim nastojanjima... Amerika će delovati protiv tih nastajućih pretnji pre nego što se one u potpunosti formiraju... Istorija će surovo osuditi one koji posmatraju nastanak te opasnosti, ne preduzimajući pritom ništa protiv toga²⁶⁰. Nesporno je da proizvodnja i proliferacija oružja za masovno uništavanje predstavlja opasnost po globalnu bezbednost, ali navedeni stav prethodio je vojnoj intervenciji u Iraku (2003), iako se ispostavilo da Irak ne raspolaže kapacitetima za proizvodnju ovog oružja.

U posthladnoratovskom periodu NATO, kao vojno-politički savez, redefinisao je svoju misiju i nastavio da traje dobijajući još dominantniju ulogu u kreiranju bezbednosnog organizovanja velikog dela sveta. Ambicije vezane za širenje tog saveza, u kome je neprikosnoven položaj SAD, kao njenog ključnog kreatora, kao i nastojanje EU da jača svoj bezbednosni i odbrambeni identitet, ukazuju na tendenciju jačanja globalne vojne sile i na jačanje militarističkog pristupa u međunarodnim odnosima.²⁶¹ Sa druge strane, i sam savez je nastojao da obezbedi unutrašnju koheziju, od konsenzusa na svoju pedesetogodišnjicu za vojnu intervenciju na SRJ (1999), preko koalicije voljnih u Avganistanu (2001), do *ad hoc* koalicije u Iraku (2003). Severnoatlantski savez poseduje dominantnu vojnu moć, bez obzira na pojavu novih regionalnih sila, a neuravnotežena vojna moć, bez obzira na to ko je poseduje, predstavlja potencijalnu opasnost za sve druge.

Praksa vojnog intervencionizma u posthladnoratovskom periodu narušavala je i međunarodni pravni poredak, koji je u suštini bio zasnovan na principu suvereniteta. Vešto manipulišući načelom legitimiteta, velike sile i moćni vojni savezi praktično prikrivaju stvarnu suštinu vojnog angažovanja i izbegavaju osudu međunarodne zajednice. „Po načelu legitimiteta, vlada jedne zemlje ima pravo da pruži vojnu pomoć vladi druge zemlje ako to ona traži da bi se zaštitila od pokušaja da nasilnim putem bude oborena. Pored toga, čest je slučaj da vlada neke države svoje unutrašnje političke protivnike, koji je žele oboriti nasilnim putem, proglašava stranim snagama, a njihovo delovanje stranim mešanjem u unutrašnje poslove, zbog čega poziva saveznike u pomoć. Tako se, formalno-pravno gledano, intervencija ne podvodi pod pojam agresije, nego se saveznik brani od agresije²⁶²“.

Globalizacija je promovisala globalno društvo i načelno podržavala integracione procese, a vojni intervencionizam je često imao za posledicu upravo suprotno - dezintegracione procese. Tipičan primer dezintegracionih procesa kao posledice vojnog intervencionizma su događaji na prostoru bivše SFRJ. Prerano priznavanje bivših jugoslovenskih republika Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine samo je još više rasplamsalo građanski rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ne uvažavajući istorijski kontekst, zapadne sile, predvođene SAD, otvoreno su favorizovale jednu stranu u sukobu.

Na prostoru Balkana, ne poštujući istorijsko nasleđe, ispostavilo se da je nemoguće savladati jaz između američkih vrednosti i istorijskog konteksta. „Sjedinjene Američke Države su intervenisale u Bosni da zaustave divljaštvo oružanih sukoba između različitih etničkih grupa. Kada je vojna akcija uspela i nakon što je potpisan Dejtonski sporazum 1995. godine, SAD su se suočile sa dve mogućnosti koje su odlikovale njenu spoljnu politiku još od Vilsona - princip nedopustivosti sile u cilju promena na međunarodnom planu i princip samoopredeljenja. Multietničnost je zahtevala jedinstvenu Bosnu sastavljenu od Srba, Hrvata i Muslimana. Samoopredeljenje je podrazumevalo podelu Bosne na tri entička dela... Insistiranje na multietničkoj zemlji na završetku građanskog rata dovelo je NATO u okupacionu ulogu, kojom je trebalo da se očuva mir²⁶³“.

Zapadne sile podržale su samostalnost republika bivše SFRJ, koja je bila multietnička federalna država, dajući prednost nacionalnim državama. Sa druge strane, insistirali su na multietničkoj Bosni i Hercegovini, koju favorizuje samo jedna etnička grupa. I naposljetku, podržali su prvo autonomiju, a potom i nezavisnost takozvane države Kosovo, koja je posle vojne intervencije postala gotovo etnički homogena zbog progona Srba i ostalih nealbana.

Vojni intervencionizam je direktno i indirektno podržao dezintegracione procese, koji su neminovno proizvodili sledeću posledicu, a to je stvaranje novih država i još opasniju posledicu - stvaranje novih nacija. Nijedna od novostvorenih država na Balkanu nikada pre nije bila nezavisna i samostalna država (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, BJR Makedonija i tzv. država Kosovo). Vojni intervencionizam je direktno podržao i stvorio najmanje četiri nove države Bosnu i Hercegovinu, tzv. državu Kosovo, Abhaziju i Južnu Osetiju. Upravo one države koje su bile nosioci vojne intervencije prve su priznale nelegalno proglašenu nezavisnost tzv. države Kosovo, iako je intervencija na SRJ završena rezolucijom Saveta bezbednosti UN u kojoj decidno stoji da je Kosovo i Metohija deo Jugoslavije.

Henri Kisindžer je još 2003. godine predvideo šta će se desiti posle vojne intervencije na SRJ i konstatovao da bi „nezavisnost Kosova imala nesagledive posledice na susede u regionu, posebno one sa

²⁶⁰ M. Mandelbaum (2006): *Treba li svetu golijat*, Beograd: Filip Višnjić, 62.

²⁶¹ Stojanović, Stanislav (2009): *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta*. Beograd: Direkcija za izdavačku i bibliotečko-informacionu delatnost, 2009. 173.

²⁶² Kovač, Mitar i Stojković, Dejan (2000): *Strategijsko planiranje odbrane*. Beograd, 152.

²⁶³ Kisindžer, Henri (2003): *Da li je Americi potrebna spoljna politika*. Beograd: BMG, 299.

velikom albanskom populacijom. Najmanje trećina stanovništva Makedonije je albansko, a postoji velika albanska manjina u Crnoj Gori i severnoj Grčkoj. Nezavisnost Kosova bi gotovo sigurno izazvala zahteve za, u najmanju ruku, autonomiju i verovatno gerilski rat – pogotovu u Makedoniji. Rezultat bi mogao da bude orijentacija na formiranje Velike Albanije, koja bi ujedinila današnju Albaniju, Kosovo i sve albanske manjine u drugim zemljama koje bi uspele da dostignu autonomiju²⁶⁴. Prvi deo Kisindžerovog predviđanja se, nažalost, ostvario. Kosovo je proglasilo nezavisnost, a stanje u regionu je i dalje opterećeno etničkim tenzijama posebno u BJR Makedoniji i postoji realna opasnost da se ovo predviđanje ostvari do kraja.

Dezintegracioni procesi, snažno podržani vojnim intervencionizmom, u direktnoj su vezi sa marginalizacijom međunarodnih institucija i neminovnim narušavanjem međunarodnog pravnog poretka. „Složeni problemi nastaju kada pojedine velike sile i regionalne organizacije suštinski prestaju da uvažavaju međunarodno pravo, odluke i rezolucije SB UN, što krajnje negativno utiče na stanje bezbednosti u svetu. Očigledan primer takvog ponašanja vezan je za nelegalno priznavanje nezavisnosti takozvane države Kosovo od strane SAD i većine članica Evropske unije uz svesrdnu pomoć NATO pakta. To je istovremeno očigledan primer bahatosti moći i sile pojedinih subjekata međunarodnih odnosa, koji demonstriraju marginalizaciju međunarodnog prava kada su u pitanju sopstveni interesi. Takva praksa zasigurno vuče svet u veću zonu sukobljavanja i nastajanja bezbednosnih rizika u budućnosti“²⁶⁵.

Nosioci vojne intervencije ne samo da su prvi priznali nelegalno proglašenu nezavisnost tzv. države Kosovo, nego su na međunarodnoj sceni vršili snažan pritisak na ostale zemlje da postupe na isti način. Taj pritisak u međunarodnim odnosima je prisutan i danas vođenjem ucenjivačke politike prema mnogim zemljama, pa i prema našoj zemlji. Na slici 3 su zelenom bojom prikazane zemlje koje su priznale jednostrano proglašenu nezavisnost tzv. države Kosovo.

■ Države koje priznaju tzv. državu Kosovo

Sl. 1. - *Države koje su priznale tzv. državu Kosovo* ²⁶⁶

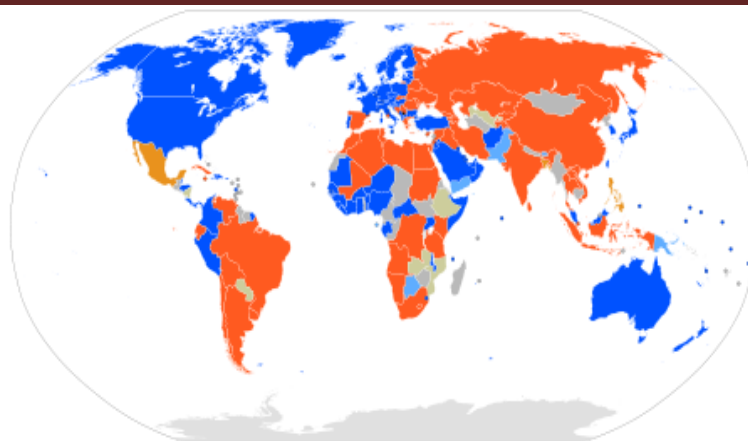
Prema rezoluciji UN 1244/1999, kojom je završen rat, Srbiji je garantovan teritorijalni integritet, a posle jednostrano proglašene nezavisnosti Savet bezbednosti UN nije doneo novu rezoluciju, kojom bi se potvrdila celovitost Srbije. Na sednici koja je sazvana na zahtev Srbije, Rusija je podržala da Savet bezbednosti UN potvrdi teritorijalni integritet i suverenitet Srbije. Sednica se završila bez donošenja rezolucije zbog dijametralno različitih stavova Kine i Rusije s jedne strane, i SAD i nekih zemalja EU s druge.

Jednostrano proglašena nezavisnost tzv. države Kosovo još jednom je na delu pokazala slabost UN da rešava bezbednosne probleme kada nema jedinstvenog stava velikih sila i kada su u pitanju interesi istih tih sila. Jedinstven stav o priznanju nezavisnosti nije postignut ni na sastanku ministara spoljnih poslova Evropske unije, pa je odluka prepuštena svakoj članici ponaosob. Kosmetska stvarnost je podelila svet i izazvala zabrinutost mnogih zemalja, koje imaju sličan unutrašnji problem, kako je prikazano na slici 2.

²⁶⁴ Kisindžer, Henri, 303.

²⁶⁵ Kovač, Mitar i Stojković, Dejan.(2000): *Strategijsko planiranje odbrane*. Beograd, 61.

²⁶⁶ <http://www.in4s.net/drzave-koje-su-priznale-tzv-nezavisno-kosovo/>, (pristupljeno 13.06.2017).

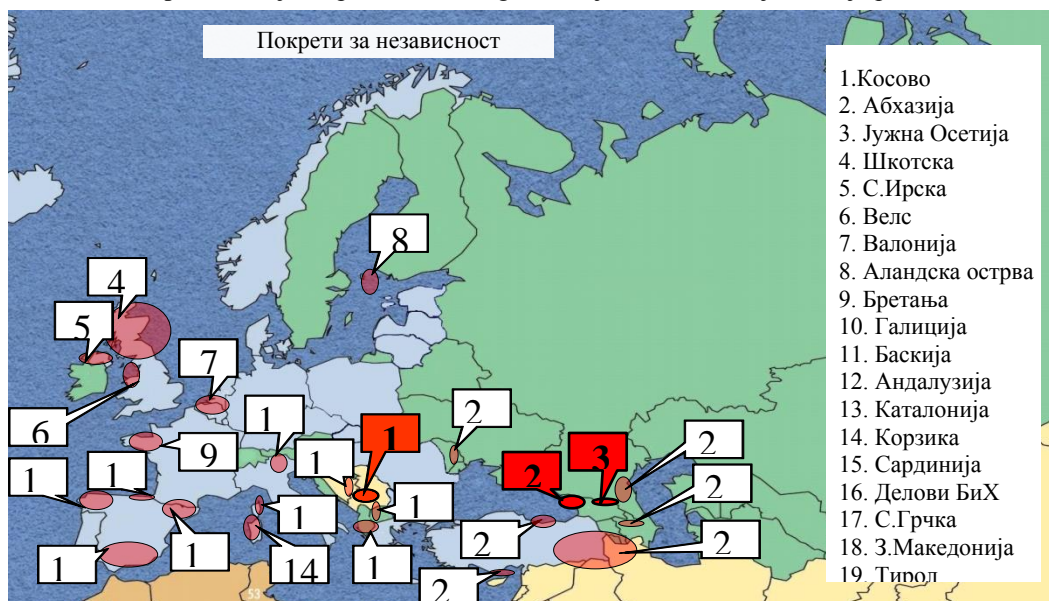

- Kosovo i Metohija
- Države koje su zvanično priznale nezavisnost Kosova i Metohije.
- Države koje planiraju da zvanično priznaju nezavisnost Kosova i Metohije.
- Države koje se odložile odluku o statusu Kosova i Metohije ili su izrazile neutralnost po ovom pitanju.
- Države koje su izrazile neslaganje sa jednostranim proglašenjem nezavisnosti ili su izrazile želju za daljim pregovorima.
- Države koje su izjavile da neće priznati nezavisnost Kosova i Metohije.
- Države koje se još nisu izjasnile po ovom pitanju.

Sl. 2. - *Podeljenost u svetu po pitanju priznanja tzv. države Kosovo*²⁶⁷

„Proglašenjem nezavisnosti i priznavanjem Kosova od pojedinih zemalja, narušen je međunarodni pravni poredak, koji će se negativno reflektovati na opšti kontekst međunarodnih odnosa. Samim tim, realna dimenzioniranost ovog pitanja prevazilazi granice regiona, dajući mu geopolitički značaj. Pristalice nezavisnosti Kosova tvrde da ono predstavlja jedinstven slučaj. Međutim, svaki slučaj je na neki način jedinstven. Rešenje statusa koje bi zadovoljilo obe strane bilo bi moguće da SAD i njene glavne evropske saveznice nisu kosovskim Albancima stavile do znanja da će podržati jednostrano proglašenu nezavisnost“.²⁶⁸ Sa druge strane, posledica ovakvog postupaka ohrabruje mnoge militantne i secesionističke pokrete u svetu, koji teže ka nezavisnosti i na kosovskom primeru traže prostor za ostvarivanje svojih ciljeva ka samostalnosti.

Samo u Evropi aktivno je 25 potencijalnih regiona, koji teže ka secesiji, kako je prikazano na slici 3.

Crvenim rednim brojem su označene države koje su nelegalno proglasile nezavisnost.

²⁶⁷ <http://www.in4s.net/drzave-koje-su-priznale-tzv-nezavisno-kosovo/>, (pristupljeno 13.06.2017).

²⁶⁸ Kovač, Mitar i Stojković, Dejan (2000): *Strategijsko planiranje odbrane*. Beograd, 161.

Sl. 3. – *Pokreti za nezavisnost*²⁶⁹

Analitičari iz SAD procenjuju da će se u narednih deset godina nastaviti talas secesija i predviđaju stvaranje 21 nove države u Evropi. U kojoj će se meri ova predviđanja ostvariti ostaje da vidimo, ali je sigurno da kosovski primer može ostaviti trajne posledice po osnovno vestfalsko načelo nepovredivosti suvereniteta i teritorijalnog integriteta država. Ovo jasno ukazuje da je „u svetu izražen trend zahteva mnogih provincija, regija ili autonomija za dobijanje statusa samostalnosti“.²⁷⁰

Stvaranje novih država neminovno je vodilo u novu posledicu stvaranja novih nacija, kao indirektnog uticaja vojnog intervencionizma. Proces stvaranja novih nacija ima daleko dublje korene, ali je sasvim sigurno da je i vojni intervencionizam potpomogao ovu pojavu. Kao primer opet mogu poslužiti događaji na prostoru bivše SFRJ.

Pored starih južnoslovenskih naroda, Srba, Hrvata i Slovenaca - koji su, uzgred rečeno, iz plemenske osnove nastali u srednjem veku – u poslednjih stotinak godina, naročito u komunističkom periodu, niklo je još nekoliko „nacionalnih entiteta“, a potom nacija i nacionalnosti. Prema antropologu i etnologu Bojanu Jovanoviću „pod tim jakim ideološkim i političkim pokrivačem, osporavanjem istorije, nužnosti evolutivnog rasta i postupnog preobražaja, proizvoljno su stvorene nove nacije, Muslimana, Makedonaca i Crnogoraca, uspostavljeni paradržavni entiteti i iscrtane nove granice“.²⁷¹ U toku devedesetih godina, a naročito posle vojne intervencije Zapada u Bosni i Hercegovini, došlo je do preimenovanja i promovisanja Muslimana u bošnjačku naciju, kako bi se izbegao i izbacio verski prefiks.

Pre intervencije NATO pakta na SRJ, pripadnici albanskog etnosa su odbacili ime Šiptar kao pogrdan i sebe predstavljali Albancima, da bi u poslednje vreme sve više upotrebljavali novo ime Kosovar. Interesantno je da američki politički analitičari poput M. Mandelbauma i H. Kisindžera u svojim delima, koja su objavljena pre 2006. godine gotovo da ne upotrebljavaju nazive Bošnjak i Kosovar za pripadnike muslimanskog i albanskog etnosa u BiH i na Kosovu i Metohiji. Međutim, R. D. Šulcinger u svom delu „Američka diplomatija od 1900. godine“ iz 2008. godine za pripadnike navedenih etnosa najčešće koristi nazive Bošnjak i Kosovar.

Naučno posmatrano, stvaranje novih nacija bi trebalo da se razmatra sa sociološkog aspekta, ali primeri koji su navedeni na prostoru bivše Jugoslavije posle devedesetih godina direktna su posledica političko-vojnog delovanja unutrašnjih i spoljnih faktora. Sjedinjene Američke Države i njeni zapadni saveznici otvoreno su podržavali i favorizovali bosanske Muslimane i kosovske Albance od početka sukoba, preko sirove upotrebe vojne sile, do podrške stvaranju država i na kraju kreiranja novih nacionalnih identiteta.

2. EKONOMSKI ASPEKT VOJNOG INTERVENCIONIZMA

Poslednju deceniju 20. veka obeležila je apsolutna superiornost Zapada na čelu sa SAD u svim sferama društveno-ekonomskog života. „Zalivski rat, na početku te decenije, bio je laka pobeda, a na kraju decenije, bombardovali smo Srbiju bez ijednog poginulog. Privreda je rasla, a berza cvetala. Podsećali smo na Britaniju na vrhuncu njene viktorijske slave, ali čak i sa većim globalnim dosegom“.²⁷² Novi milenijum doneo je promene na ekonomskom i bezbednosnom planu.

Istorijski posmatrano velike ekonomske krize su prethodile svetskim ratovima i svim velikim sukobima. Danas je svet pogođen velikom ekonomskom krizom, koja traje poslednjih nekoliko godina (od 2008. godine) i posebno potresa evroatlantske zemlje, SAD i zemlje EU. Već je istaknuto da ekonomska moć predstavlja suštinsku moć, koja proizvodi sve ostale moći, pa otuda ekonomske opasnosti predstavljaju veću pretnju globalnoj bezbednosti nego vojne opasnosti. Poslednjih godina ekonomije zapadnih zemalja imaju nizak ekonomski rast, pad industrijske proizvodnje, rast nezaposlenosti, monetarnu krizu i veliki spoljnotrgovinski deficit u razmeni sa Istokom, pre svega sa Kinom. Sa druge strane, Kina, Rusija, Brazil i Indija su mnogo manje osetile posledice krize i njihove ekonomije, stoga, beleže značajan rast bruto društvenog proizvoda. Ovo jasno ukazuje na krizu neoliberalizma, ekonomskih odnosa koji su promovisani Vašingtonskim konsenzusom. Otuda se za današnju krizu ne može reći da je svetska, ona se pre po svojoj geografskoj i društveno-ekonomskoj rasprostranjenosti može okarakterisati kao severnoatlantska.

Noam Čomski u svom viđenju neoliberalizma ističe dve stvari: prvo, da ekonomska uputstva o slobodnom tržištu nisu poštovana pre svega od strane vlade SAD i da ih ne treba uzimati kao neminovna, s obzirom da njihovo sprovođenje u praksi ne dovodi do razvoja zemalja koje ih prihvataju, jer nisu dovela ni do razvoja SAD, koje su ih uvek u manjoj ili većoj meri kršile; i drugo, da SAD teško da mogu da budu „uzor i čuvar“ demokratije, s obzirom da ni na unutrašnjem, a posebno na spoljašnjem planu, ne poštuju njene principe.

²⁶⁹ Sretenović, M.(2012): *Geostrategijski položaj i bezbednosno okruženje Srbije*, Autorizovano predavanje.Škola nacionalne odbrane.

²⁷⁰ Kovač, Mitar i Stojković, Dejan.(2000): *Strategijsko planiranje odbrane*. Beograd, 2000., 88.

²⁷¹ Knežević, Miloš: *Nadnacionalna iskušenja Evrope nacija: Nacionalna većina i strategije manjinstva*, PDF, www.komunikacija.org.rs/komunikacija/knjige/index_html/knjiga19/pdf28.pdf, (pristupljeno 12.06.2017).

²⁷² Naj, Džozef (2004): *Paradoks američke moći*, Beograd, 2004, 7.

Za razliku od ideologa neoliberalizma, Čomski ne veruje da u ekonomiji postoje direktna moralno opravdana pravila, koja mogu odlučujuće usmeravati njeno regulisanje. Čomski kaže: „da se pravila demokratije ne smeju kršiti ni po koju cenu“, a na primerima Nikaragve i Haitija, on pokazuje da se SAD nisu libile vojne intervencije, izazivanja građanskog rata, pa ni podržavanja terora velikih razmera, u slučajevima kada su sumnjali da će se većina suprotstaviti američkim interesima (interesima kapitala).

Čomski dalje smatra, da se SAD prevashodno rukovode interesima krupnog kapitala i da ti interesi dobijaju prednost u odnosu na drastično kršenje demokratskih prava. U ekonomskoj sferi, SAD traže od drugih zemalja da se vlade sklone s puta i da ne interveniše u korist domaćih preduzeća. Sjedinjene Američke Države, takođe, insistiraju na tržišnoj utakmici stranog i domaćeg kapitala, koja bi kroz zdravu konkurenciju sve subjekte naterala na maksimalno angažovanje, koje bi na kraju donelo boljitak. Međutim, problem sa nemešanjem je upravo najzastupljeniji kod SAD, koje su u prošlosti štitele, a i danas štite svoje proizvođače na razne načine: subvencijama, tarifama i direktnim investiranjem iz budžeta (najčešće vojnog), a glavne industrijske grane, koje SAD izvozi (hranu, visoku tehnologiju, avione, oružje), razvijale su se u monopolski položaj. Stoga je neopravdano tražiti od drugih vlada da ne pomažu svoju staratešku proizvodnju, ako SAD to već čine.

Ekonomija direktno zavisi od demografskog potencijala i prirodnih resursa, posebno neobnovljivih izvora energije. Evropska unija je zavisna od uvoza nafte sa 90%, a od uvoza ostalih energenata sa 70%. Jasno je kakve posledice na ekonomije ovih zemalja izaziva rast cene energenata na svetskom tržištu. Pokušaj, pre svega Francuske i Velike Britanije, da okupacijom Libije i mogućim daljim širenjem intervencije na Siriju, obezbede evropskoj ekonomiji preko potrebnu naftu i delimično i gas, možda će uticati na mogućnost kontrole cena nafte i inflacije u zapadnoj Evropi.

NATO je danas multinacionalna kompanija sa većinskim američkim, borbenim kapitalom, koja služi za ostvarivanje ekonomskih interesa zapadnog sveta, pre svega za dominaciju neoliberalnog kapitalizma. To se sve stimuliše i postiže kroz američki, britanski, nemački, francuski i italijanski vojnoindustrijski kompleks, kroz spregu Pentagona i vojnog lobija u Kongresu, preko penzionisanih američkih oficira u lobi kompanijama, ali i u kompanijama koje proizvode naoružanje i vojnu opremu. Niti jedna vojna intervencija SAD i NATO u zadnjih dvadeset godina nije izvedena iz moralnih pobuda i zbog demokratskih načela, već su sve imale debelu lukrativnu (unosnu) pozadinu.²⁷³

„Nepodeljena su mišljenja da se u aktuelnoj ekspanziji NATO, porastu vojnog intervencionizma i sprovođenju koncepta demokratizacije pojedinih arapskih zemalja mogu prepoznati nastojanja SAD i finansijskih centara moći da uspostave novu preraspodelu resursa u svetu, kojim će na duži rok otkloniti neizvesnosti vezane za ključne energente i jeftinu radnu snagu“.²⁷⁴ Otuda su regioni, koji su najbogatiji neobnovljivim izvorima energije, oduvek bili predmet interesovanja velikih sila, što je neminovno vodilo u sukobe.

Persijski zaliv je već čitav vek značajan region za moćne države, koje su imale i imaju imperijalne ambicije. Početkom 20. veka Velika Britanija je bacila oko na naftna bogatstva i strateški položaj tog dela sveta. Osamdesetak godina kasnije, 2003. godine, Sjedinjene Američke Države su ušle u Bagdad kao nova okupaciona sila. Pod novom krilaticom „rat protiv terorizma“ toga neprijatelja bez države, koji, možda, vreba odasvud, predsednik SAD pokrenuo je unilateralni rat protiv Avganistana, a nakon samo nekoliko meseci i protiv Iraka, kao dela nove „osovine zla“.²⁷⁵

Tako je globalna bezbednost, prema politici SAD, vezana za povredu ekonomskih interesa i povredu ljudskih prava bilo gde u svetu, odnosno u regionima od interesa za SAD, jer je Zapad vešto odvratio Rusiju od korišćenja hladnoratovskih termina bezbednosti u smislu vojnih potencijala, i prisilio je ekonomskim merama da otvori domaći teren za borbu o „ljudskim pravima“.²⁷⁶ Intervencijama u Avganistanu i Iraku, SAD i njeni saveznici polako vrše strateško zaokruživanje Ruske Federacije putem vlada koje će raditi u njihovom interesu. Zapadni ciljevi u Iraku i Libiji bili su svrgavanje režima Sadama Huseina i Moamera Gadafija, nesmetana eksploatacija rezervi nafte, dodatno ulaganje u vojnu industriju i nestabilna vlada, koja će zavisiti od zapadnog prisustva i pomoći.

Cena rata u Avganistanu i Iraku daleko je premašila projekciju američke administracije. „U septembru 2003. godine Buš je zatražio od Kongresa dodatnih 87 milijardi dolara za ratove u Avganistanu i Iraku.

²⁷³ M. Lazanski, *NATO je organizacija sa neoimperijalističkim težnjama*, članak, Nova srpska politička misao, <http://www.nspm.rs/hronika/miroslav-lazanski-nato-je-organizacija-sa-neoimperijalistickim-teznjama.html>, (pristupljeno 05.05.2017).

²⁷⁴ Stojanović, Stanislav(2009): *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta*. Beograd: Direkcija za izdavačku i bibliotečko-informacionu delatnost, 189.

²⁷⁵ Engdahl, F., W., n.d.: u Kovač, Mitar i Stojković, Dejan. *Strategijsko planiranje odbrane*. 2000., 161.

²⁷⁶ Avramov, Smilja (2000): *Bezbednost u XXI veku*, 433, u Kovač, Mitar i Stojković, Dejan. *Strategijsko planiranje odbrane*. Beograd, 2000. 274.

Očekivanja da će irački novac od nafte pokriti troškove rata i platiti obnovu zemlje pokazala su se kao lažna. U debati oko tih 87 milijardi dolara članovi Kongresa su počeli da porede sve veće američko angažovanje u Iraku sa debaklom u Vijetnamu... Do kraja 2005. godine 57% američke javnosti je verovalo da je za SAD ulazak u rat u Iraku bila greška. Cena rata prešla je 300 milijardi dolara, što je cifra za koju su zvaničnici administracije tvrdili da nema šanse da se dostigne²⁷⁷. Cena rata u Avganistanu za 10 godina premašila je 444 milijarde dolara. Prema Džozefu Stiglicu, cena rata u Iraku je na mesečnom nivou iznosila 6,4 milijardi dolara i u ukupnom iznosu premašila je bilion dolara, uključujući i cenu vojne opreme.

Kakve su posledice vojnog intervencionizma i krize u SAD, može se videti iz podataka koji ujedno ukazuju na cenu koju su platili građani SAD²⁷⁸: Prema podacima Biroa za cenzus SAD, u periodu od 2005. do 2009. godine, prosečno bogatstvo američkih domaćinstava je palo za 28%, što predstavlja gubitak od 27.000 dolara po domaćinstvu, a po podacima Akademije nauka, 2009. godine 52.765.000 Amerikanaca, ili 17,3% populacije, živelo je u siromaštvu. Tokom 2005. godine 25,7 miliona Amerikanaca je primalo markice za hranu, dok taj broj danas iznosi 45,8 miliona ljudi. Nezaposlenost u SAD je oko 9%, ili 14 miliona ljudi, a od decembra 2007. godine pa do danas, izgubljeno je 10,6 miliona radnih mesta. Tokom 2010. godine, dvanaest najvećih firmi u SAD, kao na primer „Boing“, platilo je između 0,7 i 9,2 % u porezima od svoje zarade. Tokom 1995. godine, 400 najbogatijih Amerikanaca plaćalo je u porezima 30% od svoje zarade, a sada plaćaju samo 18%, dok 1.470 Amerikanaca 2009., koji su zaradili preko jedan milion dolara, nije platilo ništa od poreza; Zvaničan državni dug iznosi 15,6 biliona dolara, dok je privatni dug američkih građana preko 16 biliona dolara.

Sedamdesetih godina prošlog veka direktori korporacija zarađivali su 40 puta više od najmanje plaćenih radnika. Godine 2007. taj odnos iznosio je 400 prema jedan²⁷⁹, što dovodi do finansijske i društvene krize, koja za posledicu ima povećanje nezaposlenosti i uvođenje javnih radova kao jedan od odgovora. S obzirom na to da rat, odnosno vojni intervencionizam, možemo posmatrati i kao jedan od oblika javnih radova, za koji se moćne države pod uticajem velikih kompanija odlučuju u potrazi za novim tržištem, jeftinom radnom snagom i energentima, on se može tretirati i kao pokušaj moćnih da ublaže krizu.

U američkoj vojsci trenutno je zaposleno 1.400.000 lica, još 833.000 ih je u rezervi, a oko 1.600.000 ih je zaposleno u preduzećima koja rade za vojsku. Dakle, bez vojske, koja se može posmatrati i kao „antirecesijska“ institucija, nezaposlenost u Americi bila bi znatno veća nego sad, dok trenutna nezaposlenost iznosi 9,5, a bez vojske bi iznosila 11,5 odsto²⁸⁰. Zbog toga se obe američke intervencije, i u Avganistanu i u Iraku, mogu posmatrati ne samo kao nastavak politike drugim sredstvima, već i nastavak ekonomije drugim sredstvima. Tako radno mesto u Iraku, odnosno Avganistanu, predstavlja idealan neoliberalni posao: stresan, prekovremen, celodnevni i smrtno opasan, pa se postavlja pitanje - šta posle povlačenja iz ovih područja? Sigurno je to da će otvoriti neki novi sukob, gde će nastojati da reše „nagomilane probleme“ novim vojnim intervencijama. Time će dobiti nova tržišta, jeftiniju radnu snagu, nove izvore energije, a velikim multinacionalnim kompanijama obezbediti nove poslove i profit.

Ekonomске posledice u zemljama koje su bile predmet vojnih intervencija su nesagledive. Gotovo svim vojnim intervencijama prethodile su ekonomske sankcije i embargo, koje su imale zadatak da izvrše politički pritisak na zemlje u kojima se intervenisalo, ali i da ih ekonomski oslabe, razore privredu i pojačaju unutrašnje tenzije u društvu. U toku prvog mandata Bila Klintonu, SAD su uvele ekonomske sankcije u „35 zemalja, što je činilo u tom trenutku 42% svetske populacije i 19% svetskog izvoza“²⁸¹. Posledice ekonomskih sankcija i vojnih intervencija sa ekonomskog aspekta najbolje se mogu ilustrovati na primerima SRJ i Iraka.

Zalivski rat 1991., i vojna intervencija 2003., praćene dugogodišnjim ekonomskim sankcijama od 1990. do 2003., razorile su i potpuno devastirale privrednu i ekonomsku infrastrukturu Iraka. Posebno teška razaranja pretrpeo je energetski sektor, koji je činio okosnicu iračke ekonomije. Elektrosistem je gotovo uništen u Zalivskom ratu 1991., čak oko 90% kapaciteta i do danas nije obnovljeno. Sredinom 2004, Irak je imao oko 5.000 megavata snage proizvodnih kapaciteta, u poređenju sa 7.500 megavata potreba. Procenjeno je da je potrebna izgradnja najmanje dve nove elektrane i obnavljanje postojećih postrojenja i dalekovoda kako bi se

²⁷⁷ R. D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900*. Beograd, Udruženje za studije SAD u Srbiji, 2011, 388. i 389.

²⁷⁸ Lyndon LaRouche, David DeGraw, 14 avgust 2011, (pristupljeno 30. marta 2017), http://www.vidovdan.org/index.php?option=com_content&view=article&id=17117:2011-08-14-08-20-48&catid=47:ekonomija&Itemid=81.

²⁷⁹ D. Savić, „Demonstracijama protiv bogatih“, *Večernje novosti*, 15.oktobar 2011, (pristupljeno 30. marta 2017.); <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.70.html:349379-Centar-Rima-u-plamenu-tokom-nemira>

²⁸⁰ Robert B. Rajh (Robert B. Reich) sada profesor, ranije Klintonov ministar rada „Prva tajna neoliberalizma: Rat je nastavak ekonomije drugim sredstvima“, *Novi Standard*, 24.avgusta 2010, (pristupljeno 30. marta 2017.), <http://www.standard.rs/prva-tajna-neoliberalizma-rat-je-nastavak-ekonomije-drugim-sredstvima.html>

²⁸¹ Robert P. Quinn, *A Users Guide to Economic Sanctions*, Heritage Foundation, Washington D.C., 1997, Internet, www.heritage.org, 15. 10. 2007. U U: A. Joksimović, *Sankcije kao sredstvo spoljne politike SAD posle Hladnog rata*, UDK: 323.232(73) *Bibliid* 0025-8555,58(2006), 473.

obezbedilo zadovoljenje potreba za električnom energijom. Ministarstvo energetike procenjuje da je za obnovu potrebno oko 35 milijardi dolara.²⁸²

U martu 2003. godine bombardovane su fabrike i postrojenja za prečišćavanje vode - crpne stanice, fabrike za obradu kanalizacijskih voda, kao i kanali i postrojenja za desalinizaciju vode. Česti nedostaci električne energije dodatno su onemogućavali rad preostalih postrojenja za preradu vode, što je vodilo u strašne posledice po stanovništvo. U izveštajima Svetske zdravstvene organizacije iz 2004. godine „svoga 73% stanovništva u urbanoj i 43% stanovništva u ruralnoj sredini imalo je pristup ispravnoj vodi. Skoro 25% stanovništva Bagdada nije bilo priključeno na mrežu za distribuciju pijaće vode“²⁸³.

Basra je prvi grad koji je pretrpeo humanitarnu katastrofu. U vazдушnim napadima 21. marta 2003. g uništeni su dalekovodi i Basra je ostala bez električne energije. Na taj način onesposobljen je sistem za dovod vode, kao i sanitarni sistem, uključujući i stanicu za pumpanje vode Vafa Al Kaed, koja je vodom iz reke Šat Al Arab snabdevala pet postrojenja za preradu vode, odnosno 60% od 1.5 miliona stanovnika Basre. (Centar za ekonomska i društvena prava, april 2003).

Na primeru naše zemlje može se konstatovati da je izvršeno razaranje infrastrukture, značajnih privrednih i civilnih objekata. Različite su procene materijalne štete koja je pričinjena NATO bombardovanjem SRJ. Po proceni tadašnje jugoslovenske vlade, ona iznosi 100 milijardi dolara, dok je Grupa-17 dala procenu od oko 30 milijardi dolara. Na konferenciji za štampu 3. aprila 2001. godine, tadašnji predsednik SRJ Vojislav Koštunica, izjavio je da ukupna šteta iznosi 300 milijardi dolara.²⁸⁴

Tokom bombardovanja je uništeno mnogo mostova, industrijskih postrojenja, mnogo civilnih objekata, javnih objekata i preduzeća, kasarni i vojnih instalacija. Treba posebno napomenuti uništenje dve rafinerije nafte, rušenje Avalskog tornja, zgrade Radio-televizije Srbije, Petrohemije u Pančevu, gađanje Žeželjevog mosta, Fabrike automobila „Zastava“ iz Kragujevca, zgrade Generalštaba i Saveznog MUP-a u samom centru Beograda, ambasade Republike Kine i mnoge druge civilne ciljeve. Uništeno je ili oštećeno 89 industrijskih objekata, 128 privrednih objekata, 120 energetska postrojenja, 82 mosta, 48 zdravstvenih ustanova, oko 100 škola, vrtića i fakulteta, a na sve to treba dodati oko 10 milijardi dolara ekološke štete.

U tabeli 1 prikazan je ukupan broj oštećenih i uništenih civilnih objekata za vreme NATO agresije na SRJ.

Tabela 1. - Oštećeni i uništeni objekti u SRJ tokom NATO agresije²⁸⁵

Predmet – vrsta objekta	Oštećeno	Uništeno	Ukupno
Industrija	82	7	89
Privredni objekti	123	5	128
Energetska postrojenja	109	11	120
Infrastruktura	270	87	357
Zdravstvene ustanove	47	1	48
Obrazovne ustanove	100	1	101
Verski, kulturni i sportski objekti	176	7	183
Ukupno	907	119	1.026

Procena materijalne i nematerijalne štete nikada nije precizno izvršena, kao i u drugim zemljama koje su bile ili su i danas predmet intervencije. U našem primeru procene su se kretale između 30 i 300 milijardi dolara. Razlika verovatno proizilazi iz metodološkog pristupa, kao direktna, posredna i kumulativna šteta. U svakom slučaju radi se o enormno visokoj materijalnoj šteti. Kao posledica vojne intervencije, procenjuje se da je u Srbiji izgubljeno oko šesto hiljada radnih mesta. Kolika je šteta pričinjena Iraku ili Libiji, verovatno nikada neće biti izračunato i ustanovljeno.

3. SOCIOLOŠKI ASPEKT VOJNOG INTERVENCIONIZMA

Od svih posledica vojnog intervencionizma najteže su sociološke posledice, jer one direktno pogađaju pojedinca i porodicu kao osnovnu ćeliju svakog društva. Tamo gde se otpor lomi vojnom silom, često po pravilu u najvećoj meri pati nedužno stanovništvo. Ratna razaranja neminovno

²⁸² Ekonomija Iraka, (pristupljeno 05.04.2017.); <http://poslovnisvijet.ba/tag/ekonomija-iraka/>

²⁸³ UNESCO, World Water Assessment Programme for development, capacity building and the environment - Water resources in Iraq, <http://www.unesco.org/water/wwap/news/iraq.shtml> (Pristupljeno 04.aprila 2017.).

²⁸⁴ <http://www.newsweek.rs/srbija/71435-da-se-ne-zaboravi-danas-je-godisnjica-nato-bombardovanja-srj.html> (Pristupljeno 04.aprila 2017.godine).

²⁸⁵ Smiljanić, S (2009): "Agresija NATO na SRJ", Vojska Jugoslavije u odbrani od agresije 1999. godine, knjiga prva Beograd, Svedočanstva, 72 i 73.

proizvode ljudske žrtve, prvenstveno vojne i sve više civilne, pojavu izbeglica i interno raseljenih lica, siromaštvo i bedu. Otuda su u svakom sukobu najveće lične tragedije i stradanja običnih ljudi, koji nisu ni mogli da odlučuju o svojoj sudbini, a kamoli sudbini svog naroda i države.

Ekonomске sankcije, koje su uvod u vojnu intervenciju, uvek imaju svoju tamnu stranu i najčešće pogadaju najšire društvene slojeve. Mnogo je primera koji pokazuju da sankcije direktno pogadaju stanovništvo. Npr. „sankcije uvedene Iraku od strane UN, posle agresije na Kuvajt, izazvale su zdravstvenu i humanitarnu katastrofu. Prema proceni UN, blizu milion iračke dece bilo je pogođeno posledicama sankcija, odnosno bilo je gladno. Mortalitet kod dece, kao i bolesti čije poreklo je vodilo, između ostalog, i od zagađenih izvora vode, dramatično su porasli. Procene su da je oko 400.000 ljudi možda umrlo kao posledica sankcija uvedenih od strane UN“.²⁸⁶

Naprosto, stoji činjenica da posledice sankcija mogu biti i gubici ljudskih života. Drastičnu kvalifikaciju dali su Džon Mjuler i Karl Mjuler, poznati politikolozi, zaključivši „da su ekonomske sankcije možda doprinele većem broju umrlih u poslehladnoratovskom periodu nego sva oružja za masovno uništenje kroz celu istoriju“.²⁸⁷ Nepodeljeno je mišljenje da sankcije mnogo više pogadaju nedužne žrtve, odnosno populaciju, nego političku elitu, kojoj su namenjene.

Brojni primeri pokazuju da primenom sankcija aktuelni režimi ne samo da nisu bili poljuljani već su i učvršćeni. Ovo se naročito odnosi na autoritarne režime, kao što je bio režim Sadama Huseina ili Moamera Gadafigija. Ovakve političke elite, u ovakvom okruženju i pod ovakvim pritiskom, u stanju su ne samo da ekonomski prežive već i da se nekontrolisano bogate. Istovremeno izolacija otvara prostor za razvijanje nacionalizma i ksenofobije kao negativnih procesa, koji i ovako tešku situaciju dodatno usložnjavaju i stvaraju nove, još opasnije tenzije.

Izolacija autoritarnih režima pogoduje im da nesmetano pojačaju kršenje ljudskih prava i gušenje opozicionih snaga u okvirima sopstvene države. Jednom izopšteni iz međunarodnih organizacija više ne osećaju nikakvu obavezu ni da se osvrnu na međunarodne norme i pravila ponašanja. Pod okriljem izolacije imaju otvorenu mogućnost da za sve nevolje u kojima se država našla optužuje spoljne faktore, izuzimajući sebe iz svake odgovornosti. Izolacija im daje prostora i da pozivaju na jedinstvo nacije pod pretnjom stranih sila.²⁸⁸

Sa vojnom intervencijom, odnosno sa početkom borbenih operacija, dolazi se ne samo do vojnih žrtava nego i do civilnih. Od svih vojnih intervencija u poslehladnoratovskom periodu, po broju civilnih žrtava najkrvavija je bila intervencija u Iraku (2003-2011). Prema podacima navedenim u britanskom časopisu „The Lancelot“ pri Džons-Hopkins fakultetu u Baltimoru, objavljeno je da bi broj mrtvih Iračana od početka rata mogao biti čak i do 650.000 ili 2.5% stanovništva²⁸⁹, čime bi to bio jedan od najkrvavijih ratova. Kao i u svakoj prethodnoj studiji koja se odnosila na žrtve, i u ovom slučaju se navodi da statistički rezultati i primenjene metode nisu dovoljno precizni, pa je Bela kuća odbacila ovu brojku. Neprimereno je i neukusno licitirati ljudskim žrtvama, ali čak da i navedena brojka nije tačna i da je i daleko manja, ona govori o surovosti intervencije i nestabilnog stanja, koje je ona proizvela, a što je imalo za posledicu strahovite, nedužne civilne žrtve.

U ratu u Avganistanu od 2001. do kraja 2011., procenjeno je da je stradalo oko 40.000 civilnih žrtava. Za poslednje tri godine, prema podacima Misije pomoći UN u Avganistanu (Unama), 2009. je stradalo 2.412 civila, 2010. 2.790 civila, a 2011. 3.021 civila²⁹⁰. O direktnim žrtvama intervencije u Libiji nema podataka, ali se navodi da je u građanskom ratu i za vreme kampanje koalicioni snaga stradalo između 30.000 i 50.000 Libijaca.

Intervencija NATO snaga na SRJ (1999) direktno je odnela preko 2.000 civilnih žrtava. Najviše poginulih bilo je u napadima na putnički voz kod Grdelice 12. aprila (11), na kolonu albanskih izbeglica na Kosmetu 14. aprila (75), na zgradu RTS-a u Beogradu 23. aprila (16), na Surdulicu 28. aprila (16), na putnički autobus kod mesta Lužani 1. maja (23), na Niš kasetnim bombama (7). maja (20) i na kraju najteži napad na civile, 14. maja, na drugu kolonu albanskih izbeglica kraj Prizrena, sa 87 mrtvih²⁹¹.

²⁸⁶Lukas, Aaron, Griswold, Daniel T., Trade sanctions, *Cato Handbook for Congress Policy Recommendations for 106th Congress*, Cato Institute, Washington D.C., 1999, 555-563. internet, <http://www.cato.org/pubs/handbook/hb106/hb106-56.pdf>, 20. 06. 2017. U A. Joksimović, *isto*, 483.

²⁸⁷ John Mueller and Karl Mueller, Sanctions of Mass Destruction, *Foreign Affairs*, May-June 1999, 43-53.U: A. Joksimović: *Isto*, 484.

²⁸⁸John Mueller and Karl Mueller, Sanctions of Mass Destruction, *Foreign Affairs*, May-June 1999, 43-53.U: A. Joksimović: *Isto*, 484.

²⁸⁹ <http://sr.wikipedia.org/sr>, žrtve, (Pristupljeno 5.aprila 2017.godine).

²⁹⁰John Mueller and Karl Mueller, Sanctions of Mass Destruction, *Foreign Affairs*, May-June 1999, 43-53.U: A. Joksimović: *Isto*, 484.

²⁹¹ Is John Mueller and Karl Mueller, Sanctions of Mass Destruction, *Foreign Affairs*, May-June 1999, 43-53.U: A. Joksimović: *Isto*, 484.

Kada je reč o vojnim gubicima SAD u vojnim intervencijama u poslednjih dvadesetak godina, najznačajniji su gubici u Iraku. U vojnom angažmanu nakon proglašenja kraja većih borbenih operacija (do marta 2008.) poginulo je 4.794 koalicioni vojnika, od toga 4.476 američkih i 179 britanskih²⁹². Pored visoke cene rata, Amerikanci su imali i značajne vojničke žrtve kao ni u jednoj vojnoj intervenciji do tada u posthladnoratovskom periodu. Poslednjih godina američki mediji nisu izveštavali o svojim žrtvama u Iraku i Avganistanu, plašeći se reakcije svojih građana, koji su, kako je vreme odmicalo, pružali sve manju podršku intervenciji.

Neminovno je da vojna intervencija i izvođenje borbenih operacija dovode do pojave izbeglica i interno raseljenih lica, koja pokušavaju da nađu spas u napuštanju prostora zahvaćenog borbenim dejstvima. Izbeglice i interno raseljena lica nastaju i zbog ostalih sukoba etničkih i građanskih ratova, ali vojne intervencije su posebno doprinosile ovoj pojavi, što se može i dokazati. Analiza izbeglica i interno raseljenih lica (IRL) izvršena je u dva perioda - od 1990. do 2001. i od 2001. do 2010. godine na osnovu Godišnjaka UNHCR.

Tabela 2.- Broj izbeglica i IRL u svetu tokom poslednje decenije 20.veka²⁹³

Godina	Broj izbeglica u svetu
1990.	14.916.498
1991.	17.209.722
1992.	17.007.483
1993.	18.988.777
1994.	23.033.000
1995.	27.437.000
1996.	26.103.200
1997.	22.729.000
1998.	22.376.300
1999.	21.459.620
2000.	22.257.340
2001.	21.793.300

Broj izbeglica i IRL 1990. bio je gotovo 15 miliona, da bi sledeće 1991. godine taj broj narastao na više od 17 miliona, prvenstveno zbog Zalivskog rata. Od 1991. pa do 1995. godine broj izbeglica i IRL je bio u stalnom porastu, kada dostiže broj od preko 27 miliona zbog nestabilnosti u Zalivu i na prostoru Balkana. Od 1995. pa do 2003. godine broj izbeglica i IRL u svetu imao je tendenciju pada sve do invazije koalicioni snaga na Irak 2003. godine, od kada ponovo beleži rast.

Regionalno posmatrano, najveći broj izbeglica i interno raseljenih lica potice je iz Afrike, Evroazije, jugoistočne i istočne Evrope i Južne Amerike. Upravo na ovim prostorima Afrike, Evroazije i jugoistočne Evrope desile su se i vojne intervencije, izuzev prostora Južne Amerike. Ovo jasno ukazuje da vojni intervencionizam nije donosio stabilizaciju država i regiona, već je doneo nestabilnost i prelivanje nestabilnog stanja na susedne države i širi region.

Regioni sa najvećim brojem izbeglica u svetu na kraju 2010. prikazani su na slici 4.

Sl.4.- Regioni u svetu prema broju izbeglica²⁹⁴

²⁹² Isto.

²⁹³ Godišnji izveštaj UNHCR-a za 2007. U: S. Stojanović, Isto, 129.

²⁹⁴ UNHCR Statistical Yearbook 2010.

Svetlozelenom bojom na mapi prikazane su zemlje sa najvećim brojem izbeglica u svetu, odnosno preko pola miliona izbeglica, a to su Avganistan, Irak i Somalija.

Pored direktnih žrtava, vojni intervencionizam proizvodio je i indirektno žrtve, koje su posledica upotrebe zabranjenih oružja, kao što je dejstvo projektila i municije sa osiromašenim uranijumom²⁹⁵. Nema potpunih podataka u kojoj meri je navedeno oružje za koje se zna, a možda i neka druga oružja za koja se i ne zna da su uopotrebljena, zaista uticalo na zdravlje ljudi i stanje životne sredine. U posledice bombardovanja ne ubrajaju se samo tone osiromašenog uranijuma već i tone štetnih i kancerogenih hemijskih materija rasutih i sagorelih zbog posledica bombardovanja. Opasni piralen iz trafostanica, živa, raznovrsni dioksini, sagoreli kerozin, haloni, posredne su posledice bombardovanja koje nanose ozbiljnu štetu po čoveka i njegovu okolinu. Ipak, neki pokazatelji nedvosmisleno ukazuju da je upotreba oružja sa osiromašenim uranijumom ostavila posledice na lokalno stanovništvo i pripadnike oružanih snaga, koji su boravili na područjima koja su tretirana ovim oružjem.

Na Balkanskom simpozijumu o tumorima, održanom početkom 2005, prezentirano je istraživanje Medicinske sekcije SANU (Srpske akademije nauka). U studiji „Reproduktivno zdravlje u Srbiji od 1989. do 2001. godine“, uz konsultovane statistike iz skoro svih naših zdravstvenih centara, uviđa se drastičan pad broja porođaja, ali i porast spontanih pobačaja. Prema rezultatima iz 30 zdravstvenih centara, koji su obrađeni prema metodologiji Svetske zdravstvene organizacije, ističe se da se najveći broj bolesti povećava upravo posle 1999. godine. Kako je konstatovano na simpozijumu, povećan je broj premalignih bolesti, dobroćudnih i zloćudnih tumora. Primera radi, broj dobroćudnih tumora jajnika materice povećao se sa 26 na 496, a na grliću materice na 176. Višestruko su se uvećali spontani i prevremeni pobačaji. Broj umrle prevremeno rođene dece popeo se sa 50 na 357, a broj umrle malformisane (stečeno odstupanje od normalnog) dece sa 121 na 610²⁹⁶.

Posledice dejstva osiromašenog uranijuma daleko su strašnije od svih ostalih posledica, jer direktno utiču na stanje reproduktivnog zdravlja i budućnost jedne nacije. Možda i nismo svesni kolika je to opasnost, jer nismo ni upoznali sva lica te opasnosti. Razorena infrastruktura će se pre ili posle obnoviti, izgubljen deo teritorije u drugačijem odnosu snaga na međunarodnoj sceni i uz mudrost političke elite može se vratiti, ali kada se ugrozi reproduktivno zdravlje i životna sredina, onda to predstavlja ozbiljan problem za opstanak jedne nacije i njene društvene zajednice.

Posledice dejstva osiromašenog uranijuma pretrpeli su i vojnici kolicionih snaga koji su učestvovali u Zalivskom ratu. Prema sve validnijim podacima o delovanju osiromašenog uranijuma, kojima se bavi svetska stručna javnost, postalo je izvesno da su u SAD čak 697.000 vojnika, koji su učestvovali u akciji „Pustinjska oluja“ u Persijskom zalivu, zaradili uranijumsku bolest. Na inicijativu Hilari Klinton, urađena su ispitivanja zdravstvenog stanja veterana iz Zalivskog rata i od 27 kontrola u 24 slučajeva pronađeni su tragovi uranijuma u organizmu, a kod 60 odsto njihovih potomaka pronađene su deformisane ćelije. Svi izneti podaci, kao i prognoze o humanitarnim i ekološkim posledicama, opravdane su, jer od posledica upotrebe municije sa osiromašenim uranijumom pate svi narodi u zemljama gde je ovo oružje bilo korišćeno, ali i oni koji su ga upotrebljavali.²⁹⁷

U gotovo svim zemljama u kojima je intervenisano, kao po pravilu, došlo je do izvesne patologizacije društva, u vidu porasta korupcije, kriminala, trgovine ljudima i narkoticima, prostitucije, nasilja i ekstremizama. Tipičan primer je stanje na Kosovu i Metohiji posle intervencije. Nekadšnja južna srpska pokrajina postala je etalon za pojavu svih navedenih kriminoloških radnji i pored monitoringa međunarodne zajednice. Takozvana država Kosovo postala je glavni tranzitni centar za trgovinu narkoticima, trgovinu ljudima i trgovinu organima. Tamo nije izgrađeno multietničko društvo, već je nasiljem proteran veliki broj Srba i nealbana iz enklava u kojima su živeli, a ekstremizam ne jenjava ni deset godina posle intervencije. Nestabilno stanje sa Kosova i Metohije se preliva i putem kriminalnih grupa u regionu i negativno utiče na zemlje u susedstvu, a i šire.

Stanje u Iraku i Libiji je takođe nestabilno i prate ga posebno nasilje i ekstremizam, a u Avganistanu još i trgovina narkoticima. Sukobi između Šita i Sunita u Iraku i zaraćenih plemenskih saveza u Libiji samo potvrđuju da vojni intervencionizam nije uspeo da izgradi stabilna društva, već je neizvesnost i ugroženost pojedinca postala prisutna na svakom mestu. Opšti je utisak da je stanje gore nego pre vojnih intervencija.

²⁹⁵ Osiromašeni uranijum se po hemijsko-toksičnom svojstvu razlikuje od prirodnog uranijuma. Postoje tri vrste uranijuma - 234, 235 i 238. Ovaj poslednji se koristi u nuklearnim reaktorima za proizvodnju nuklearne bombe. U tu svrhu ga obogaćuju s druga dva radioaktivna izotopa, koja su izvučena iz minerala uranijuma, koji, pošto je lišen ove dve komponente, postaje uranijum 238 od 99,8 odsto, tj. osiromašeni uranijum, mineral koji je dvostruko manje radioaktivan od originalnog. U ovoj bezazlenoj, ali ne i „naivnoj“ formi, koristi se zbog svoje čvrstine (gustine tj. velike specifične težine), jer je dvostruko teži od olova, u proizvodnji štapova za golf, kao balast za avione, za kobilice brodova, za oklopne tenkove i za povećanje probojnosti projektila.

²⁹⁶ Srpska politika, *Nato genocid*, (pristupljeno 05. aprila 2017.godine) <http://www.srpskapolitika.com/Nato/nato-genocid.html>

²⁹⁷ Srpska politika, *Nato genocid*, (pristupljeno 05. aprila 2017.godine) <http://www.srpskapolitika.com/Nato/nato-genocid.html>

Pored navedenih posledica vojnog intervencionizma, u sociološkom smislu treba istaći još religijske, kulturološke i medijske posledice. Religijske razlike, istorijski posmatrano, uvek su izazivale suprotnosti koje su često za posledicu imale sukob civilizacija. U današnjim odnosima se sve više jasno iskristalisao sukob između islama i svih drugih kulturno-civilizacijskih grupa. Vojni intervencionizam zbog svoje nedoslednosti nije uspeo da razreši sukobe koji su pored ostalog imali na neki način i religijski karakter, što ima za posledicu latentnu opasnost od nastanka novih sukoba.

Prema Semjuelu P. Hantingtonu ovaj period, naročito posle 11. septembra 2001. godine, a u skladu sa njegovim ranije iznesenim tvrdnjama o prirodi, ulozi, mestu kao i odnosu islama prema drugim kulturno-civilizacijskim grupama, označava savremeno razdoblje međunarodnih odnosa kao „doba muslimanskih ratova“. Ovi sukobi su, po njegovom mišljenju, zamenili nadmetanje vojno-političkih saveza, naroda i država iz doba Hladnog rata. Naziva ih muslimanskim ratovima, zbog toga što bar jedna od strana ili učesnika u sukobu ispoveda ovu veru. „Muslimanski ratovi“ podrazumevaju sve oblike nasilja: terorističke akcije, gerilsko ratovanje, građanske ratove i oružane međudržavne sukobe... U devedesetim godinama prošlog veka do nasilja je došlo između Muslimana i nemuslimana u Bosni i Hercegovini, Čečeniji, Azerbejdžanu, Tadžikistanu, Kašmiru, Indiji, na Filipinima, u Indoneziji, Sudanu, Nigeriji, na Kosovu i Metohiji, na Bliskom istoku. Po ovom uglednom profesoru sa Harvarda to nije sve: Muslimani su u razdoblju od 1983. do 2000. godine odgovorni bar za 11 od 16 najvećih akata međunarodnog terorizma; pet od sedam država koje Stejt department optužuje za podršku terorizmu su muslimanske; najposle, prema podacima Međunarodnog instituta za stratezijske studije, od 32 vojna sukoba koji su vođeni tokom 2000. godine, Muslimani su učestvovali u dve trećine.²⁹⁸

Kulturne razlike vezane za tradiciju i običaj naroda i čitavih civilizacija sve više oblikuju svet i međunarodni poredak. Pitanje civilizacije vezuje se za pitanje identiteta individue, njenog intimnog načina života, koji se kroz vekove u raznim društvima postepeno konstituisao. Pitanje civilizacije je pitanje kulture, a ne samo pitanje usvojenog sistema verovanja. Zato, kada se dovodi u opasnost jedna kultura i civilizacija, dovodi se u opasnost sam način života, koji je gotovo nemoguće izmeniti i čiji nestanak povlači za sobom strah pripadnika te civilizacije da će se dogoditi i njihov fizički nestanak.

Tipičan primer je stanje na Kosovu i Metohiji posle vojne intervencije. Na Kosovu i Metohiji je u toku sistematsko i organizovano uništavanje ili prisvajanje kulturne baštine Srba. Desetine srpskih manastira i crkava je uništeno, drugi manastiri i crkve se falsifikatima i izmišljotinama pokušavaju albanizovati i uzeti od Srba. Na sve načine se pokušava stvoriti nekakav novokomponovani „kosovarsko-ilirski“ identitet, a Srbi izbrisati sa Kosova i Metohije.

U današnjem sveglobalizovanom svetu mediji imaju poseban značaj za kreiranje svetskog mnjenja i formiranje stavova. Medijska kampanja prethodila je gotovo svim vojnim intervencijama. U medijskim kampanjama izvršena je priprema javnog mnjenja, prvenstveno domaćeg, a zatim i međunarodnog za intervenciju. Posledica medijske kampanje je stvaranje negativnog imidža, koji nije realan i ne odgovara istini, prema zemlji i narodu koji su predmet intervencije. Štampa, elektronski mediji i kinematografija puni su primera u kojima su dežurni svetski krivci i „loši momci“ Srbi, Rusi, Arapi... Vreme potrebno da se promeni jednom stvorena negativna medijska slika je vrlo veliko i meri se decenijama.

ZAKLJUČAK

Vojni intervencionizam predstavlja svojevrsan rizik po stanje globalne bezbednosti i proizvodio je nesagledive posledice u svim sferama društvenog života posebno sa političko-vojnog, ekonomskog i sociološkog aspekta. Sa političko-vojnog aspekta, najznačajnije posledice vojnog intervencionizma su: marginalizacija međunarodnih institucija, militarizacija međunarodnih odnosa, narušavanje međunarodnog pravnog poretka, dezintegracioni procesi i jačanje separatističkih pokreta, stvaranje novih država i nacija, eskalacija verskih i etničkih sukoba, prelivanje nestabilnog stanja, etička homogenizacija i dr.

Ekonomske posledice vojnog intervencionizma ogledaju se u razaranju ekonomije, privredne infrastrukture, rastu cena, prvenstveno energenata, padu bruto društvenog proizvoda, rastu nezaposlenosti i inflacije u zemljama protiv kojih je preduzeta intervencija i sl. Takođe su cenu rata morali da plate i građani zemalja koje preduzimaju intervenciju, najčešće zarad interesa nosilaca krupnog kapitala. Neobnovljivi izvori energije, jeftina radna snaga i mogućnost upošljavanja nosilaca krupnog kapitala i multinacionalnih kompanija bili su i ostaju snažan motiv da se pribegava upotrebi sile upravo kroz vojni intervencionizam. Na taj način se obezbeđuje vojno i civilno prisustvo u regionima koji su od intersea za budućnost i status velikih sila.

²⁹⁸Simić, Dragan (2002): *Nauka o bezbednosti: savremeni pristup bezbednosti*, Beograd, Službeni list SRJ i Fakultet političkih nauka, 42.

Sigurno je da su sociološke posledice najteže. One se ogledaju u žrtvama, vojnim i civilnim, pojavi izbeglica, interno raseljenih lica, padu životnog standarda i siromaštvu, porastu broja obolelih kao posledice upotrebe zabranjenih oružja i bombardovanja, porastu društvene patologije kroz korupciju, kriminal, nasilje, ekstremizam i dr. Vojni intervencionizam nije rešio probleme zbog kojih je pokrenut, već je iza sebe ostavio uglavnom haos u zemljama koje su bile predmet intervencije, uz potencijalnu opasnost da nestabilno stanje ponovo eskalira. Na Kosovu i Metohiji, Iraku, Avganistanu i Libiji nije izgrađeno stabilno društvo, već vladaju tenzije i nesigurnost ne samo među njihovim građanima nego i šire u čitavom regionu.

Posledice vojnog intervencionizma u zemljama koje su bile predmet intervencije u posthladnoratovskom periodu su nesagledive. One se ne mogu otkloniti i prevazići za kratak vremenski period. Gotovo da nema zemlje za koju se može reći da je posle vojne intervencije doživela svoj preporod, da je uspela da izgradi stabilno društvo, ostvari ekonomski napredak i potpunu sigurnost svojih građana i pored stalnog monitoringa od strane dela međunarodne zajednice. Može se reći da je upravo vojni intervencionizam podstakao neke od novih bezbednosnih rizika.

Tri ključna faktora će uticati na bezbednost u svetu u budućnosti: proces dalje globalizacije, energija i rast moći Kine. Proces globalizacije nastaviće sa daljom ekspanzijom na delove i regione sveta u kojima do sada nije u potpunosti preovladao, a to je pre svega Evroazija. Energija, posebno kontrola regiona bogatih neobnovljivim izvorima energije, i u budućnosti će biti motiv velikim silama za nadmetanje i borbu za primat, što će sigurno dovesti i do prisustva vojnog intervencionizma i u budućnosti. Moguće intenziviranje saradnje u savezu Kine sa Rusijom verovatno bi u dogledno vreme potisnulo SAD sa pijedestala globalne svetske sile. Ipak, malo je verovatno da će bilo ko uspeti da ostvari globalnu dominaciju u doglednoj budućnosti, ali isto tako je malo verovatno da će SAD sačuvati svoj status globalne sile.

Promene u strukturi i distribuciji svetske moći naprosto nameću potrebu da se izvrši i reforma OUN. Nekada tradicionalne sile to više nisu, ali one i dalje zadržavaju svoja privilegovana mesta u institucijama svetskog poretka. Tipičan primer su Velika Britanija i Francuska kao stalne članice SB UN. Sa druge strane, u SB UN, nisu Nemačka, Indija, Brazil itd. Nema dileme da su Velika Britanija i Francuska to mesto zauzele u prošlosti, međutim, one su danas u Evropi drugorazredne sile u odnosu na Nemačku, a u odnosu na ostali svet je to još izraženije. Ta činjenica mora proizvesti uticaj i na institucionalno uređenje OUN i svetske zajednice.

Samo reformisana OUN i kretanje sveta ka multipolarizmu može u budućnosti staviti pod kontrolu primenu sile u međunarodnim odnosima, a time i vojni intervencionizam, koji je u posthladnoratovskom priodu najčešće bio instrument moćnih za nametanje svoje volje i ostvarivanje sopstvenih interesa. Reformisana OUN, uz postojanje više približno jednakih regionalnih sila, sigurno bi imala veći kapacitet da se suoči sa novim bezbednosnim rizicima i svet učini sigurnijim mestom za život i unapredi globalnu bezbednost.

Ukoliko se u budućnosti reformišu UN i svet postane zaista multipolaran pojavom nekoliko moćnih regionalnih sila, moglo bi se očekivati da se vojni intervencionizam svede na manju meru nego što je to bilo u vreme dominacije SAD i NATO u posthladnoratovskom periodu. Nije realno očekivati da se vojni intervencionizam potpuno isključi kao instrumenat u rešavanju bezbednosnih problema, čak i u uslovima multipolarnog sveta, ali bi rizik od njegove zloupotrebe bio smanjen i bio bi preduziman na osnovu i u skladu sa odlukama SB UN u cilju očuvanja i unapređenja bezbednosti na globalnom nivou.

LITERATURA

- [1] Avramov, S. (2008): *Trilateralna komisija, Svetska vlada ili svetska tiranija?* Beograd: Akademija za diplomatiju i bezbednost.
- [2] Joksimović Aleksandra. *Sankcije kao sredstvo spoljne politike SAD posle Hladnog rata, UDK: 323.232(73) Bibliid 0025-8555,58(2006).*
- [3] Kisindžer, H. (2009): *Da li je americi potrebna spoljna politika.* Beograd: BMG, 2003.
- [4] Knežević, M (2009): *Nadnacionalna iskušenja Evrope nacija: Nacionalna većina i strategije manjinizma..* Beograd.
- [5] Maldembaun, M. (2006): *Treba li svetu golijat.* Beograd: Filip Višnjić, 2006.
- [6] Mearsdžeimer, Dž.(2009): *Tragedija politike velikih sila.* Beograd, Udruženje za studije SAD u Srbiji.
- [7] Kovač, M., Stojković, D.(2000): *Strategijsko planiranje odbrane.* Beograd, 2000.
- [8] Naj S. Dž.(2006): *Kako razumeti međunarodne odnose.* Beograd, Stubovi kulture.
- [9] Naj S. Dž. (2004) : *Paradoks američke moći.* Beograd, BMG.
- [10] Stojanović, S.(2009): *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta.* Beograd: Direkcija za izdavačku i bibliotečko-informacionu delatnost.
- [11] Simić, D. (2002) : *Nauka o bezbednosti: savremeni pristup bezbednosti,* Beograd, Službeni list SRJ i Fakultet političkih nauka.
- [12] Smiljanić, S (2009): *"Agresija NATO na SRJ", Vojska Jugoslavije u odbrani od agresije 1999.godine.* Beograd, Svedočanstva.

- [13] Sretenović, M.(2012) *Geostrategijski položaj i bezbednosno okruženje Srbije*, Autorizovano predavanje., Škola nacionalne odbrane, Vojna akademija.
- [14] Štrbac K.(2008): "*Humanitarne organizacije u zbrinjavanju civilnog stanovništva u vanrednim situacijama*". Beograd: Vojnoizdavački zavod, 2008.
- [15] Šulcinger, D. R. (2011) *Američka diplomatija od 1900.godine*. Beograd: Udruženje za studije SAD u Srbiji, Čigoja štampa.
- [16] Lazanski, Miroslav. *NATO je organizacija sa neoimperijalističkim težnjama*, članak, Nova srpska politička misao, <http://www.nspm.rs/hronika/miroslav-lazanski-nato-je-organizacija-sa-neoimperijalistickim-teznjama.html>
- [17] Lendon La Roš (Lyndon La Rouche) i David De Grov (David DeGraw), „Ludilo finansijskog kraha se širi planetom“, 14. avgusta 2011, http://www.vidovdan.org/index.php?option=com_content&view=article&id=17117:2011-08-14-08-20-48&catid=47:ekonomija&Itemid=81
- [18] Savić, Dubravka „Demonstracijama protiv bogatih“, *Večernje Novosti*, 15.oktobar 2011, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.70.html:349379-Centar-Rima-u-plamenu-tokom-nemira>.
- [19] Srpska politika, NATO genocid, <http://www.srpskapolitika.com/Nato/nato-genocid.html>
- [20] Robert B. Rajh (Robert B. Reich) sada profesor, ranije Klintonov ministar rada „Prva tajna neoliberalizma: Rat je nastavak ekonomije drugim sredstvima“ *Novi Standard*, 24.avgusta 2010, <http://www.standard.rs/prva-tajna-neoliberalizma-rat-je-nastavak-ekonomije-drugim-sredstvima.html>
- [21] Čomski, Noam (engl. Avram Noam Chomsky), „Profit iznad ljudi - neoliberalizam i globalni poredak“ *Svetovi*, Novi Sad 1999.godina, 195, <http://www.info.knjigainfo.comwww.knjizara.com/antikvarnica/knjiga350450o632/PROFIT+IZNAD+LJU+DI+Neoliberalizam+i+globalni+poredak>.
- [22] UNESCO, World Water Assessment Programme for development, capacity building and the environment – Water resources in Iraq.